

Muszatics Péter: *Bécs, Budapest, Hollywood. Ausztria-Magyarország hatása az amerikai filmre*. Kossuth Kiadó, Budapest 2018. 175 oldal, 2990 Ft.

Ez a címben idézett felirat függött Billy Wilder dolgozószobájának falán, évtizedekig. „A filmtörténet legkönnyedebb mély filmjeit” (*Van, aki forrón szereti, Legénylakás, Irma te édes, A vád tanúja, Alkony sugárút*) készítve Wilder a lubitsch-i mintát tartotta szem előtt: nyílt és rejtett utalások, csipkelődős poénok, humor, csipetnyi keserűség, és főleg: egy kis önreflexió. Gloria Swanson önmagát nézi, Stroheim ezúttal színészként – őt nézi a *Kelly királynőben*. Ernst Lubitsch és Erich von Stroheim - rendezőként – hatott olyan igazi amerikai rendezőkre, mint Orson Welles, Steven Spielberg, Woody Allen, Stanley Kubrick (*Tágra zárt szemek*), Sydney Pollack (*Aranyoskám*), Baz Luhrmann (*A nagy Gatsby*), Quentin Tarantino (*Becstelen brigantyk*). Valóság és látszat, élet és álom keveredik, sokszor karikírozott helyzetekben, amikor minden megtörténhet. Másfelől: Molnár Ferenc filmvásznonra kívánczó dramaturgiája és sok filmadaptációja, Rózsa Miklós zenéje, Trauner Sándor díszletei – ki ne tudna sorolni számos közép-európai vonatkozást amerikai filmekben, és számtalan, egészben vagy részben magyar, osztrák (és többnyire, de nem mindig zsidó) származású alkotót?

Hollywoodot részben az Osztrák-Magyar Monarchiából származó rendezők, producerek, színészek hozták létre. Az alaphangot az angolszász kultúra adta, és ír, skandináv, dél-amerikai bevándorlók is szerepet játszottak a kialakításában, de kétségtelenül nagy a Monarchiából származók jelentősége is. A szerző, hatalmas kulturális utalásrendszert görgetve, ennek a hatásnak *egy olvasatát* nyújtja. Az Osztrák-Magyar Monarchia egyszerre volt centrum és periféria. A kiegyezéssel kényes egyensúlyi állapot alakult ki a tucatnyi népcsoport között, osztrák és magyar vezetéssel. 1867 után a kultúra volt az európai vérkeringésbe bekapcsoló, fő integráló erő. De érződött a különös államalakulat illuzórikus volta és átmenetisége is. Kialakult egy, a Monarchiára jellemző életérzés, építészeti, színházi és zenei stílus. Azt vitathatónak tartom, hogy Muszatics Péter mindezt a barokkból eredezteti: az illúzió, a reprezentáció és az önreprezentáció szerepével, a modernségre jellemző teljes fragmentálódás előtti önreflexióval és iróniával, egy újfajta térábrázolással hozza összefüggésbe. Magam a barokkot korhoz kötöttebb stílusnak látom. Inkább a szecessziót említeném meg mint képzőművészeti rokonságot.

A szerző nagy érdemének tartom, hogy a kelet-európai hatások parttalan témáján belül tud koncentrálni, és az információözből kiválasztott szeletet jól analizálja. A mozi elterjedése előtt az operett volt a legnagyobb hatású, legnépszerűbb műfaj. Erős volt benne Max Reinhardt berlini színházának, Bécs színházi, zenei örökségének és a párizsi bulvárnak a hatása. A könyv írója Lehár Ferenc operettjét, a *Víg özvegyet* (1905), annak amerikai némafilm-feldolgozását (Erich von Stroheim, 1925) és szintén amerikai hangosfilm-változatát (Ernst Lubitsch, 1934) elemzi. Közös bennük a *human touch*, az emberi érintés titkának középpontba helyezése és az a törekvés, hogy művüket mindenki megértse. Mégis, a művek mennyire különböznek! És a művészi világkép is! Stroheim a némafilm történetének egyik legnagyobb műve, a *Gyilkos arany* (1924) utáni évben forgatta ezt az adaptációt. A párhuzamos montázst bravúrosan alkalmazta, az arc változásait magas szinten rögzítette, de nem volt büszke erre a művére. Lubitsch narrációja jobban megérintette az amerikai nézőket, sikeresebben közvetítette a kifinomult európaiságot, többek között a sejtetés módszere által, és azáltal, ahogyan felkeltette, irányította és fenntartotta a nézők figyelmét. A színpadi metanyelvet igazi filmnyelvvé alakította. Ha az egyik film a dacos komolyság világa, a másik az okos szórakoztatásé. Az előbbi metafizikai, az utóbbi populáris.

A *Víg özvegy* zenei motívuma tovább él Bartók és Sosztakovics egy-egy művében, musicalekben. A nagy műveltséganyagot tartalmazó, szellemesen megírt, nagyon jó képekkel illusztrált könyv elgondolkodtató, ugyanakkor igen kellemes olvasmány.